

72

ISSN C 500-8735

Lepo mesto[®]

edICIJA 1871

glasilo Turističnega društva Celje 72 / leto L / december 2010

dr. Peter Štih

**OD KRONANJA
V STOLNEM BELEM GRADU
DO UMORA
V BEOGRADU**

Celjski grofje v ringu velike politike
in pot Ulrika II. v pogubo

dr. Peter Štih

OD KRONANJA
V STOLNEM BELEM GRADU
DO UMORA
V BEOGRADU

**Celjski grofje v ringu velike politike
in pot Ulrika II. v pogubo**

Plošča z (nepravim)
grbom Celjskih grofov iz
Knežjega dvora v Celju
(foto Pokrajinski muzej
Celje)

Nenavadni spomini in grofje Celjski

Stolni Beli grad (madž. Székesfehérvár, nem. Stuhlweißenburg, lat. Alba Regia) med Blatnim jezerom in Budimpešto je bil bili v srednjem veku kraj, kjer so bili nad grobom sv. Štefana v baziliki Svete Device kronani madžarski kralji. Prvi podroben opis obreda kronanja izvira šele iz časa okrog 1450. Takrat je dala Helena Kottanner, gospa z nevsakdanjo življensko zgodbo, zapisati svoje nenavadne spomine. Za literarno zgodovino so dragoceni, ker predstavljajo najstarejše delo memoarskega žanra v nemškem jeziku, ki ga je podpisala ženska roka, zgodovinopisje pa so obogatili z nadvse razburljivo zgodbo. V njih je avtorica namreč opisala, kako je po naročilu svoje gospodarice, kraljice Elizabete Luksemburške, ukradla Štefanovo krono, s katero je bil nato za madžarskega kralja okronan Ladislav Posmrtni.

Kraja krone in kronanje Ladislava predstavljata le kratko, a prelomno epizodo v mnogo daljši zgodbi o boju za oblast v srednjem Podonavju, v kateri so eno od glavnih vlog odigrali Celjski grofje, še zlasti Ulrik II. Kot bratranec kraljice Elizabete, ki se je rodila madžarskemu, češkemu, nemškemu kralju in rimskemu cesarju Sigismundu Luksemburškemu in njegovi teti Barbari Celjski, je bil sorodnik malega Ladislava Posmrtnega, in nanj je navezal svoje velike politične ambicije. Šele po smrti očeta Albrehta II. Habsburškega († 1439) rojenemu Ladislavu – od tod tudi njegov vzdevek Posmrtni (Postumus) – je bilo potrebno njegove dedne in legitimne vladarske pravice na Madžarskem, Češkem in v Avstriji najprej zagotoviti in jih nato do otrokove polnoletnosti in nastopa samostojne vlade tudi ohraniti. To pa je Celjskim in Ulriku nudilo neslutene možnosti lastne uveljavitve. Biti varuh otrokovih pravic in v njegovem imenu razpolagati z vladarsko oblastjo, je bila najboljša pot za doseg lastnega političnega cilja, to je vladarskega položaja za celjsko hišo, ki ga je skušal uresničiti že Ulrikov ded in za vzpon Celjskih grofov najpomembnejši Herman II.

Zgodba, ki jo pripeljala Ulrika II. 1440 najprej v Stolni Beli grad in nato 1456 še v Beograd, se je za Celjske pravzaprav začela že pred koncem 14. stoletja. Takrat je nekdanjim svobodnim gospodom Žovneškim, ki so bili 1341 in nato še enkrat 1372 povzdignjeni v grofe Celjske, uspela integracija v evropsko plemiško elito. Odražala se je v njihovih rodbinskih povezavah z vladarskimi dinastijami. Že 1361 se je Herman I. Celjski († 1385) poročil s hčerko bosanskega bana Štefana II. Kotromanića, Katarino, katerega druga hči Elizabeta je bila žena madžarskega kralja Ludvika Anžijskega († 1382). S tem je Celjski grof postal svak madžarskega in od 1370 tudi poljskega kralja, saj je Ludvik nasledil zadnjega poljskega kralja iz dinastije Piastov – Kazimirja III. Velikega, katerega hči Ana se je 1380 poročila z Viljemom Celjskim († 1392), nečakom Hermana I. Za nadregionalni vzpon celjske hiše v prvi polovici 15. stoletja pa je bila nedvomno najpomembnejša tesna in dolgoletna povezava Celjskega grofa Hermana II. († 1435) s Sigismundom Luksemburškim († 1437), mlajšim sinom cesarja Karla IV.

Poroka z Marijo († 1395), hčerko Ludvika Anžuskega in Elizabete Kotromanić, je Luksemburžanu omogočila, da je 1387 zasedel madžarski prestol, Celjski pa so bili znova v svaštvu z madžarskim kraljem, kajti Herman II., sin Hermana I. in Katarine Kotromanić, je bil bratranec kraljice Marije. To samo po sebi za celjsko-luksemburško navezo še ni pomenilo veliko. Sigismundovo zaupanje in naklonjenost je prinesla šele bitka proti Turkom pri Nikopolju na spodnji Donavi 1396, kjer mu je Herman II. rešil življenje.

Svojemu rešitelju in zavezniku je Sigismund že naslednje leto podelil mesto Varaždin in mu 1399 podelil v dedni fevd še grofijo Zagorje ter mu s tem odprl vrata v dežele Štefanove krone. Celjski grofje so svoji titulaturi dodali še naslov zagorskih grofov in postali ogrski baroni. S pridobitvijo Medžimurja s Čakovcem 1405 ter uprave nad zagrebško škofijo in zagrebškim Gradcem 1406 so se Celjski povzpeli med največje zemljiške posestnike v Slavoniji. Poroka Hermanovega sina Friderika II. z Elizabeto Frankopansko iz ene najmočnejših hrvaških rodbin, pa jim je kot doto prinesla še pol otoka Krka in del Kvarnerja ter Vinodola s Trsatom, Bakarjem in Bribirjem. S tem so Celjski dosegli Jadransko morje in težišče njihovega delovanja se je iz matičnih teritorijev v mejah Nemško-rimskega cesarstva začelo vedno bolj prenašati v dežele Štefanove krone, kjer je bil Herman II. 1406 imenovan še za slavonskega in hrvaško-dalmatinskega bana in je tako postal še kraljevi zastopnik v celotni kraljevini Hrvaški. Imenovanje na ta visok položaj je bilo gotovo povezano z že izpeljano ali pa načrtovano – točen datum namreč ni poznan – poroko Sigismunda s Hermanovo hčerko Barbaro, ki se je okvirno zgodila v istem času. Poroka je tesno zvezo, ki jo je imel Herman s Sigismundom, le še poglobila, ugled vladajočega Celjskega grofa in njegove rodbine znotraj evropske plemiške aristokracije pa se je povečal. Pri tej povezavi je razumljivo, da politični interesi obeh mož niso bili identični, so pa bili kompatibilni. Zlasti sta se njuni politiki ujeli v okviru Cesarstva, kjer so ju njuni interesi silili v konfrontacijo z znotraj dinastije razdvojenimi Habsburžani. Sigismunda zato, ker je hotel za luksemburško hišo zagotoviti prvenstvo v Cesarstvu in je skušal izločiti Habsburžane kot svoje glavne tekmece za vladarsko krono; Hermana pa je v konflikt s svojimi deželnimi knezi v notranjeavstrijskih deželah silila želja doseči lasten deželnoknežji položaj in svojo lastno deželo, to je državni in suveren položaj svojih teritorijev znotraj Cesarstva.

Obzorja, ki so se v začetku 15. stoletja odprla Hermanu in Celjskim grofom so bila široka in možnost doseči jih velika. Sigismundova ustanovitev Zmajevega reda 1408 jasno kaže grofe Celjske na prvem vrhuncu njihove moči. Poleg vladarskega para je bilo članstvo omejeno na najbližje zaupnike, 22 izbranih baronov, in v ustanovni listini zmajevecev, ki našteva prve člane novega viteškega reda, stojita Celjska grofa Herman II. in njegov sin Friderik II. na samem vrhu madžarskih državnih baronov, za prvonaštetim srbskim despotom Štefanom Lazarevićem ter pred palatinskim grofom Nikolajem Gorjanskim in ostalimi magnati.

Luksemburžani, Habsburžani in Celjski

Sigismundu Luksemburškemu in Barbari Celjski se je rodil samo en otrok, hči Elizabeta (okrog 1409), katero je Sigismund že 1411 zaročil z avstrijskim vojvodo Albrehtom V.; mladeničem, ki je pravkar nastopil samostojno vlado. Habsburško hišo so v začetku 15. stoletja pretresale notranje razprtije, katerih korenine so segale v leto 1379, ko se je dinastija razdelila na leopoldinsko in albertinsko linijo. Prva je vladala na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, Tirolskem in v Prednjih deželah ob zgornjem Renu, druga pa v obeh Avstrijah nad in pod Anišo, ki sta bili daleč najbogatejši habsburški deželi. Geografsko sta se ti dve deželi ob Donavi navezovali na kompleks luksemburške moči na Češkem in Moravskem in politika albertinske linije je bila usmerjena v sodelovanje z luksemburškim sosedom. V tej smeri je deloval že Albreht IV., oče Albrehta V., ki je 1404 nepričakovano umrl. Za skrbništvo nad 1397 rojenim Albrehtom V., edinim moškim članom albertinske linije in legitimnim vladarjem v Avstriji, se je med brati leopoldinske linije vnel ogorčen boj, v katerega so se prvič kot samostojen političen dejavnik vmešali avstrijski stanovi in dosegli, da je mladi vojvoda 1411 lahko nastopil samostojno vlado. Poseg stanov v habsburške znotrajdinastične zadeve je bil precedenčen in generacijo kasneje so odigrali stanovi podobno vlogo tudi v sporu glede skrbništva nad Ladislavom Posmrtnim.

Portret Ladislava Posmrtnega iz leta njegove smrti 1457 (foto Wikimedia)

Portret Sigismunda Luksemburškega, pripisan Pisanellu, verjetno iz leta njegovega kronanja za rimskega cesarja 1433 (foto Wikimedia)

Poroka med Elizabeto Luksemburško in Albrehtom V., do katere je prišlo 1421, je omogočila mlademu Habsburžanu, da je po smrti Sigismunda Luksemburškega decembra 1437 nasledil svojega tasta na vseh treh prestolih: madžarskem, češkem in nemškem. Kot češki kralj je Albreht že oktobra 1438 imenoval Ulrika II. Celjskega za namestnika na Češkem, z nalogo, da v kraljevi odsotnosti skupaj s še nekaterimi svétniki upravlja z deželo. Toda kralj je Ulrika, ki je v novi službi imel priložnost dodobra spoznati in preizkusiti sladko moč vladarske oblasti, že maja 1439 odpoklical, ker naj bi se, kot piše Enej Silvij Piccolomini, hotel – bojda celo s pomočjo tete Barbare – polastiti češke krone. To bi sicer bilo v skladu z Ulrikovimi ambicijami, ne pa tudi z njegovo inteligentnostjo. Kljub odpoklicu med Albrehtom in Ulrikom ni prišlo do resnejšega konflikta, zato pa je ta z vso silovitostjo izbruhnil med Celjskimi grofi in Friderikom V., seniorjem leopoldinske linije Habsburžanov in deželnim knezom na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem.

Celjska politika na njihovih teritorijih znotraj Cesarstva, ki so sprva ležali predvsem na južnem Štajerskem in so se zlasti z dediščino po 1418 izumrlih Ortenburžanih razširili še na Koroško in Kranjsko, je imela za cilj ustvariti kneževino, v kateri bodo Celjski grofje imeli vladarski, deželnoknežji položaj. Uresničitev tega cilja, ki je bil neposredno naperjen proti interesom tiste linije Habsburžanov, ki je vladala v nastajajočem kompleksu notranjeavstrijskih dežel, je bilo življensko delo Hermana II. Toda stari grof njegovega zaključka ni doživel. Poleti 1435 je sicer prišel v Bratislavo, kjer naj bi ga njegov zet cesar Sigismund poknežil, a je tam 13. oktobra tudi umrl. Senior celjske hiše je postal njegov sin Friderik II., dejansko pa je krmilo celjske politike vzel v svoje roke Ulrik II., ki je očeta, zagrenjenega zaradi nesrečne ljubezni z Veroniko Deseniško, popolnoma zasenčil. Hermanove sanje so se uresničile 30. novembra 1436 v Pragi, ko je Sigismund na trgu praškega Starega mesta, ob prisotnosti cerkvenih in laičnih državnih knezov, predal Ulriku Celjskemu dva praporja in listino, s katero je povzdignil Celjske grofe v državne kneze (poknežene grofe) in proglasil njihove teritorije za kneževino.

Deželni knez notranjeavstrijskih dežel, vojvoda Friderik V., ki je bil v času praških dogodkov na romanju v Palestino, Sigismundovega povzdiga Celjskih ni hotel priznati. Ker naj bi bile s pokneženjem Celjskih okrnjene njegove vojvodske pravice, je Friderik hotel pri cesarju doseči razveljavitev dviga Celjskih med državne kneze. Pritožba seveda ni uspela in 1437 je med Friderikom V. in Celjskimi grofi izbruhnila ostra fajda (vojna). V njej sta trpeli zlasti spodnja Štajerska in Kranjska, Celjski pa so svoje začetne uspehe dosegali tudi po zaslugi svojega novega izredno nadarjenega in v husitskih vojnah izšolanega vojaškega poveljnika, češkega najemnika Jana Vitovca. Istočasno z vojaškimi akcijami so tekla tudi že prizadevanja za mirno rešitev in obe strani sta spomladi 1438 dosegli soglasje, da naj bo rabsodnik v sporu kralj Albreht II. Toda še preden je Albreht II. lahko rabsodil, je na vojaškem pohodu proti Turkom, ki so z zavzetjem Smedereva na Donavi dosegli padec srbske despotovine, 27. oktobra 1439 umrl za grižo. Celjsko-habsburška vojna se je umaknila v drugi plan, v ospredje pa je stopilo vprašanje nasledstva na Madžarskem, Češkem in v Avstriji in tu se je začela zgodba, ki jo je v svojih spominih opisala Helena Kottanner.

Kraja krone

Albrecht II. je zapustil dve hčerki ter nosečo ženo, kar je dajalo upanje, da bo rodila sina in dediča. Na drugi strani so madžarski prelati in baroni predlagali Elizabeti, da se ponovno poroči. Med predlaganimi kandidati je bil tudi Lazar, najmlajši sin srbskega despota Jurija Brankovića, ki je ostal brez države in se je zatekel na Madžarsko. Elizabeta, ki se pred porodom nikakor ni hotela poročiti in tako ogroziti dediščino morebitnemu sinu, je kandidata odbila z utemeljitvijo, da noče "pogana" (pravoslavca), čeprav je bil to bolj slab izgovor. Nenazadnje je bil z mlajšo despotovo hčerjo Katarino (Kantakuzino) in Lazarjevo sestro že od 1434 poročen Ulrik Celjski – starejša hči Mara pa je bila najdražja žena turškega sultana Murata II., ki je bil po Celjski kroniki v dobrih, celo prijateljskih odnosih s Celjskimi – in nevesta, ki je tudi po poroki ostala "grške" vere, je v Celje pripeljala pravoslavnega popa in kaplana. Nazadnje so magnati našli Elizabeti primerneža v osebi enkrat mlajšega, šestnajstletnega poljskega kralja Vladislava II. Jagielonskega. Pod pritiskom magnatov in po nasvetu Ulrika Celjskega je Elizabeta taktično pristala na poroko, ki jo je pogojevala s priznanjem dednih pravic svojega nerojenega otroka. Odposlanstvo s ponudbo poljskemu kralju, da zasede madžarski prestol, je odhitelo v Krakov, kraljica pa se je konec januarja ali v začetku februarja odpravila v Komoron (Komárom). Tja je za njo prišel tudi Ulrik Celjski, kateremu je za "dober nasvet" že v 10. januarja 1440 podelila Kostajnico na Uni na Hrvaškem, in skupaj sta se posvetovala, kako bi prišla do Štefanove krone. Ta je bila hranjena v zkladnici na Višegradu (nem. Plintenburg), ki se pne nad velikim kolenom Donave severno od Budimpešte.

Ko je bila sprejeta nezaslišana odločitev, da bodo krono ukradli, se je Elizabeta s to težko nalogo obrnila na svojo dvorno damo Heleno Kottanner, ki je dobro poznala razmere na Višegradu. Pod pretvezo, da bo h kraljici odpeljala še preostale dvorne dame, se je Kottannerica vrnila na Višegrad in v noči z 21. na 22. februar 1440 s pomočjo nekega zvestega Madžara ukradla krono sv. Štefana. Po tradiciji je to krona, ki sta jo poslala papež Silvester II. in cesar Oton III. in s katero je bil leta 1001 veliki knez Štefan okronan za prvega madžarskega kralja; v resnici pa je kasnejšega nastanka. 1083 je bil Štefan razglašen za svetnika in izoblikoval se je kult svetega ustanovitelja kraljestva, "krona sv. Štefana" pa je postala najsvetejša madžarska insignija, neobhoden atribut legitimnosti madžarskih kraljev in simbol madžarske državnosti.

Z ukradeno krono se je Helena Kottanner preko zaledenele Donave 22. februarja vrnila v Komoron, še istega dne pa je tudi kraljica rodila fantka. Elizabeta je naenkrat imela in sina in krono. Otrokov rojstvo je bilo tudi za Ulrika in njegove ambicije pomemben dogodek. Dedič krone sv. Štefana je bil njegov nečak v drugem kolenu in ob rojstvu bodočega kralja je ukazal pripraviti slavnostni ognjemet. Naslednjega dne so poslali po ostrogonskega (granskega) nadškofa in madžarskega metropolita Dionizija Szécsya, ki je v prisotnosti Ulrika Celjskega, Bartolomeja Frankopana in drugih svetnih in cerkvenih dostojanstvenikov otroka krstil za Ladislava. Deček je ime dobil po madžarskem kralju Ladislavu I. (1077-1095), ki je na vzhodu obvaroval državo pred vpadi Pečenegov in drugih turških ljudstev, praktično pripojil Hrvaško in v Zagrebu ustanovil škofijo.

Hellena Kottanner na Višegradu s pomočjo nekega »zvestega Madžara« skriva ukradeno krono sv. Štefana v blazino. Fotogravura Ferdinanda von Pilotyja iz okrog 1888 (foto Wikimedia)

1192 je bil razglašen za svetnika, njegov kult pa je zlasti močno spodbujal kralj Sigismund, stari oče pravkar rojenega Ladislava, ki si je svoj grob izbral ob svetem kralju v baziliki Nagyvárada (Großwardein, današnja Oradea v Romuniji).

Kronanje v Stolnem Belem gradu in madžarsko dvovladje

Elizabetha je takoj po rojstvu sina umaknila pristanek, da se poroči s poljskim kraljem. A Vladislav Jagielonski je medtem že sprejel ponujeni mu prestol, za katerega sta bila sedaj na Madžarskem dva kandidata in za njima dve politični stranki. Na zaostritev razmer ni bilo potrebno dolgo čakati. Elizabetha je skušala okrepiti svoj položaj tako, da je 10. aprila zaupala skrbništvo nad sinom Habsburžanu. Toda namesto za vplivnejšega in močnejšega notranjeavstrijskega deželnega kneza Friderika V., ki je bil poleg tega 2. februarja 1440 izvoljen še za rimskega (nemškega) kralja (kot kralj je bil Friderik III.), se je Elizabetha – morda tudi pod vplivom Ulrika Celjskega, ki je bil s Friderikom v vojni zaradi pokneženja Celjskih – odločila za njegovega mlašega brata, vojvodo Albrehta VI. Hkrati se je ob novici, da je Vladislav že na poti na Madžarsko, Elizabetha odločila za kronanje svojega sina. To je veljalo za legitimno le, če so bili izpolnjeni trije pogoji – kronanje se mora vršiti v Stolnem Belem gradu na grobu sv. Štefana, kot madžarski primas ga mora opraviti ostrogonski nadškof in kralj mora biti okronan s krono sv. Štefana – in Elizabetha je lahko zadostila vsem trem. Za datum kronanja so določili najbližji praznični dan, binškošči 15. maja 1440. Na njem se je Ulrik Celjski pokazal v vsem svojem sijaju in pomembnosti ter dal javnosti jasen znak, na kakšnem mestu ob mladem kralju se vidi.

Še ne tri mesece starega Ladislava so v slavnostnem sprevodu prinesli v cerkev Sv. Device, kjer ga je Nikolaj Iločki z viteškim udarcem – z mečem, ki ga je otroku podaril Ulrik Celjski – proglasil za viteza. Po birmanju in maziljenju je ostrogonski nadškof posadil otroku, ki ga je v rokah držala Helena Kottanner, na glavo krono sv. Štefana in ga okronal za madžarskega kralja. Nato je bila prebrana kraljeva prisega, katero je namesto mladega kralja ponovil Ulrik Celjski. Sledila je maša, med katero je Ladislavu krono nad glavo ves čas držal Ulrik Celjski. Obred se je nato nadaljeval v cerkvi sv. Petra in Pavla, kjer so kralja posadili na prestol, na katerem naj bi simbolično izvrševal sodno oblast. Slovesnosti so se končale s sprevodom, v katerem je edino Ulrik Celjski jahal na konju in držal nad otrokovo glavo Štefanovo krono, medtem ko je ostalo spremstvo šlo peš.

Štiri dni po kronanju Ladislava je poljski kralj prispel v Pešto in je 21. maja vkorakal v preko Donave ležeči Budim, katerega je Ulrik Celjski nameraval zasesti še pred Vladislavomim prihodom. Toda pohod je prekinil in se vrnil v Stolni Beli grad, od koder se je Elizabetha s kraljem in spremstvom umaknila v Győr (Raab). Tam je svojega sina prepustila habsburškemu vojvodi Albrehtu VI. z nalogo, da ga spravi v Sopron (Ödenburg) ob Nežiderskem jezeru, ki ga je tedaj imel v oblasti Ulrik Celjski. Po odhodu spremstva s kraljem proti Sopronu in Elizabete v Bratislavo, je v Györu ostal le Ulrik Celjski z namenom, da obrani mesto pred vojsko poljske stranke pod vodstvom egerskega škofa Simona Rozgonyija. Premočan nasprotnik je Ulrika okrog 20. junija ujel na begu ter ga odpeljal v Budim, kjer ga je imel Vladislav zaprtega vse do začetka novembra.

Štefanova krona s pripadajočimi vladarskimi insignijami (meč, žezlo, vladarsko jabolko) madžarskih kraljev je danes razstavljena v zgradbi parlamenta v Budimpešti (foto Wikimedia)

V tem času je večina madžarskih prelatov in magnatov na državnem zboru v Budimu razglasila kronanje Ladislava Posmrtnega za neveljavljno in izbrala Vladislava za svojega kralja. Iz Višegrada so prepeljali skrinjo s kraljevskimi insignijami in ugotovili, da v njej manjka krona. Kljub temu niso odstopili od kronanja, ki so ga opravili 17. julija 1440 v Stolnem Belem gradu. Obred je vodil primas Dionizij Szécsy, ki je okronal že Ladislava Posmrtnega, le namesto krone sv. Štefana so Vladislavu na glavo posadili krono, ki so jo vzeli z doprsnega relikvarija prvega madžarskega kralja in v posebni listini razglasili, da so na novo krono prešli moč, svetost in misterij Štefanove krone.

Madžarska je tako imela dva kronana kralja in v deželi se je razplamtela državljanska vojna, ki za pristaše Elizabete in njenega sina Ladislava Posmrtnega ni potekala ugodno. Za plačalo najemnikov, ki so vzdrževali kraljičino oblast na Madžarskem severno od Donave (na Slovaškem), je Elizabeta za 2500 ogrskih zlatnikov zastavila Frideriku III. celó krono sv. Štefana. Tako je bil najsvetejši simbol madžarske državnosti odpeljan iz dežele in zgodilo se je prvič, da je madžarska krona pristala v zakladnici Habsburžanov. V Friderikovi posesti je ostala štiriindvajset let in šele 1463 jo je za 60.000 ogrskih zlatnikov vrnil takratnemu madžarskemu kralju Matiji Korvinu. Poleg Slovaške je bilo pomembno oporišče Elizabetine stranke Slavonija, kjer je zlasti uspešno vojaško deloval celjski poveljnik Jan Vitovec. Toda vsa ostala Hrvaška, centralna Madžarska in Erdeljska, so prišli pod Vladislavovo kontrolo; med njegovimi pristaši pa se je v prve vrste prerinil Ivan Hunyadi. Ta iz vlaške bojarske družine izvirajoči vojak, ki je svojo kariero začel že v spremstvu Sigismunda Luksemburškega in se je zahvaljujoč svojemu vojaško-poveljniškemu talentu povzpел med madžarske barone, je kasneje postal vodja "narodne" stranke in nasprotnik celjsko-gorjanske stranke.

Elizabeta je kaj kmalu uvidela, da je vojvoda Abreht VI., katerega je postavila za skrbnika svojemu sinu, prešibak, da bi lahko uspešno zaščitil Ladislavove pravice. Poleti, ko so se dogodki na Madžarskem začeli prehitevati, se je začela pogajati z njegovim bratom, kraljem Friderikom III. 23. avgusta 1440 je tako prišlo v Hainburgu med Dunajem in Bratislavo do konsolidacije Ladislavovega tabora. Namesto Albrehta VI. je skrbnik mladega kralja postal Friderik III. Otrok mu je bil skupaj z njegovo triletno sestro Elizabeto izročen novembra istega leta v Dunajskem Novem mestu in v Friderikovem varstvu je ostal vse do 1452, ko ga je moral v prav istem kraju izočiti Ulriku Celjskemu in avstrijskim deželnim stanovom. V Hainburgu je bilo poleg tega sklenjeno tudi premirje med Friderikom II. Celjskim (Ulrik je bil še vedno zaprt) in notranjeavstrijskim deželnim knezom, kraljem Friderikom III., ki je za nekaj časa ustavilo vojno med obema stranema zaradi pokneženja Celjskih. A kljub ureditvi medsebojnih odnosov se položaj Ladislavove stranke na Madžarskem ni izboljšal. Res je sicer Jan Vitovec pri Samoboru v Slavoniji spomladi 1441 do nog porazil Štefana Bánffya iz Lendave, enega največjih zemljiški posestnikov v Prekmurju in ga tudi zajel, toda njegova delodajalca Friderik in Ulrik Celjski sta 19. aprila sklenila v Szombathelyu z Vladislavom mir in ga – kot madžarska barona – priznala za kralja ter se obvezala, da bosta posredovala med njim in Elizabeto. Ta oportuna odločitev Celjskih grofov, kateri se je pridružil tudi Albreht VI., je praktično pomenila zmago Vladislava in njegove stranke. Boji so prenehali, Slavonija in območje ob štajersko-madžarski meji je bilo pacificirano in Elizabeta se je na Madžarskem držala le še na Slovaškem. Na plan je stopila diplomacija. Prizadevanja, doseči notranjo pomiritev na Madžarskem, so bila povezana tudi z zmeraj bolj prisotno idejo, da se proti Turkom, ki so vpadali v dežele Štefanove krone, sproži križarska vojska in 16. decembra 1442 je bil sklenjen mir med Elizabeto in Vladislavom. Toda že tri dni zatem je nesrečna kraljica umrla in od ožjih sorodnikov malega Ladislava so živeli samo še njegovi starejši sestri in stara mati kraljica Barbara Celjska, ki pa je bila brez vsakršnega vpliva. Zdaj je bil Vladislav na Madžarskem splošno priznan za kralja in že jeseni 1443 je v Srbiji in Bolgariji premagal Turke. Pomladi 1444 je bilo sklenjeno desetletno premirje in srbski despot Jurij Branković je lahko obnovil državo. Toda Vladislav je prelomil premirje in v jeseni istega leta z majhno vojsko prestopil Donavo ter se preko Bolgarije namenil proti Adrianoplu (Edirne), osmanski evropski prestolnici. Vojski pod zastavama križa in polmeseca sta se 10. novembra 1444 spopadli pri Varni ob črnomorski obali. V bitki je komaj dvajsetletni kralj Vladislav izgubil življenje in poraz je zapečatil usodo Balkana in Bizanca. Upanje, da bi lahko pregnali Turke iz Evrope, je splahnelo, Madžarska, ki se je komaj izvila iz državljanske vojne, pa je bila zopet brez vladarja.

Kronanje Ladislava Posmrtnega 1440 v delu Jakoba Fuggerja Spiegel der Ehren des höchstlöblichsten Kaiser und Königlichen Erzhauses Österreich iz 1668 (foto Pokrajinski muzej Celje)

Pečnica z gradu Budim in z grbom Celjskih grofov, ki ga obdaja zmaj kot simbol viteškega Zmajevega reda, katerega člani so Celjski grofje bili (foto Pokrajinski muzej Celje)

Burna leta

Ane za dolgo. Na državnem zboru 7. maja 1445 je bil Ladislav Posmrtni soglasno priznan za kralja, ost nekdanje opozicije, ki se je pod vodstvom Ivana Hunyadija oblikovala v novo "narodno" stranko, pa se je naperila proti "tujcem" in njihovem vplivu v deželah sv. Štefana. Na udaru so se še prav posebej znašli grofje Celjski. Ti so poleti 1443 – potem ko se je predtem še enkrat razdvijala vojna med njimi in Friderikom III. in ki se je za Celjske končala neuspešno – sklenili s Friderikom III. poravnavo. Kralj je Celjskim grofom priznal položaj državnih knezov, zato pa so se ti morali odpovedati lastni kneževini (deželi) in s tem tudi ambiciji doseči v Cesarstvu suveren položaj. Njihovi teritoriji na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem so ostali sestavni del omenjenih vojvodin in Friderik III. je uspel ohraniti integriteto in enotnost nastajajočih notranjeavstrijskih dežel. Poleg tega so s Friderikom III. sklenili obojestransko pogodbo o dedovanju, ki je kralju že trinajst let kasneje prinesla celotno celjsko dediščino znotraj Cesarstva. V znak sprave je bil Ulrik sprejet tudi med tajne svétnike Friderika III., čeprav je med možema vladalo nezaupanje. V celoti gledano je poravnava iz 1443 pomenila propad politike, ki jo je v celjski rodbini zastavil že Herman II. Prostor za uresničitev njihovega političnega cilja – zagotoviti si vladarski položaj – se je nahajal le še izven Cesarstva, v deželah Štefanove krone in v Bosni, kjer je Tvrtko II. Kotromanović 1427 za primer da bi umrl brez potomcev, designiral Hermana II., s katerim je bil sorodstveno povezan, za bodočega bosanskega kralja. Bosanski prestol se je s smrtjo Tvrtka II. izpraznil isto leto (1443) kot je prišlo do celjsko-habsburške poravnave in to je bil razlog več, da se je težišče delovanja Celjskih dokončno premaknilo izven habsburških dežel.

Toda celjske aspiracije v Bosni, kjer so 1444 za novega kralja izvolili Štefana Tomaša, niso rodile sadov. Naslednje leto je umrl slavonski ban Matko Talovec in Celjska grofa sta z vojaško silo zasedla nekaj slavonskih mest in gradov ter si pridobila kontrolo nad to pokrajino med Dravo in Savo: prilastila sta si bansko čast, si podredila zagrebško škofijo, kjer sta kot njena gubernatorja za škofa vsilila svojega kandidata, pod njuno kontrolo pa je prišel tudi zagrebški Gradec. To nasilno postopanje Celjskih, zvezano z njihovim porastom moči v Slavoniji, hrvaškega, pa tudi madžarskega plemstva ni pustilo ravnodušnega. Z blagoslovom državnega zbora je spomladi 1446 na celjske matične teritorije na spodnjem Štajerskem vpadla madžarska vojska pod poveljstvom Ivana Hunyadija, vendar samega Celja ni uspela ogroziti. Umaknila se je v Medžimurje in naprej v Slavonijo, kamor je, pripravljen za odločilno bitko, prišel Jan Vitovec. Toda še pred bojem je prišlo do kompromisa: Celjskim, ki so vrnili določeno posest, je ostala banska čast v Slavoniji.

Lastnoročni podpis Ulrika II. Celjskega: *Ulricus comes manus propria*
(foto Pokrajinski muzej Celje)

Celjski grofje so postali v deželah sv. krone glavni nasprotniki korvinske "narodne" stranke pod Ivanom Hunyadijem, katerega je državni zbor junija 1446 izvolil za upravitelja kraljestva s skoraj neomejenimi pooblastili za čas mladoletnosti Ladislava Posmrtnega in hkrati zahteval od Friderika III., da izroči mladega kralja in vrne Štefanovo krono. Toda niti pregovori, niti Hunyadijevo pustošenje po Avstriji 1447 ni prineslo zaželenega rezultata. Jeseni 1448 je Ivan Hunyadi obnovil vojno s Turki. Pleneč se je preko Srbije – despot Jurij Branković, tast Ulrika Celjskega, ki je bil formalno turški vazal, se ni hotel pridružiti Hunyadiju – spustil do Kosovega polja, kjer je njegova vojska doživela strahovit poraz. Tiste, ki ni pobila turška roka, so na begu pokončali ali ujeli Srbi, ki so se tako maščevali za predhodno pljenje. Med despotovimi ujetniki se je v Smederevu znašel tudi gubernator, ki je moral za svojo izpustitev pristati na težke pogoje. Med drugim je bil prisiljen v pomiritev s Celjskimi grofi, ki naj bi jo je potrdila in utrdila dogovorjena zaroka Hunyadijevega nastarejšega sina Ladislava z Elizabeto, Ulrikovo hčerko in despotovo vnukinjo.

Toda Ivan Hunyadi je po izpustitvi dosegel, da ga je papež odvezal od sporazuma, ki naj bi bil dosežen pod prisilo. Po krajšem zaostrovanju, je nato 1451 le prišlo do sklenitve miru med gubernatorjem in despotom; obnovila pa se je tudi ženitna pogodba s Celjskimi, le da je bil Elizabeti za bodočega moža namesto Ladislava določen mlajši Hunyadijev sin Matija – kasnejši kralj Matija Korvin. Vmes sta 22. oktobra 1450 v Bratislavi dosegla sporazum tudi Friderik III. in Ivan Hunyadi. Na račun mladega kralja sta se dogovorila, da ostane Ladislav skupaj s krono sv. Štefana pod zaščito in oblastjo Friderika III. vse do svojega osemnajstega leta, Ivan Hunyadi pa ostane ves ta čas gubernator na Madžarskem. Proti določilom avstrijskega deželnega prava, po katerem je bila polnoletnost dosežena že z dvanajstimi leti, pa tudi proti običajem habsburških hišnih pogodb, ki so za polnoletnost določale šestnajst let starosti, je bilo skrbništvo nad Ladislavom podaljšano. S tem se seveda niso strinjali vsi madžarski magnati, še najmanj Friderik in Ulrik Celjski, ki sta si kot Ladislavova sorodnika hotela pridobiti vpliv na njegove bodoče "samostojne" odločitve. Nezadovoljen je bil tudi del avstrijskih deželnih stanov, med katerimi so se začele širiti govorice, da hoče spraviti Friderik III. svojega varovanca ob dediščino – vojvodino Avstrijo. Politično razcepljena je bila tudi Češka, kjer sta se prav tako oblikovali dve stranki: eno, ki je zahtevala izročitev Ladislava, so vodili močni južnočeški gospodje Rožmberški, drugo, "utrakvistično-narodno" pa Jurij Podjebradski iz velike moravske plemiške rodbine Kunštát. Frideriku III. je uspelo, da se je sporazumel tudi z Podjebradskim in ga priznal za češkega upravitelja, Jurij pa v zameno ni zahteval Ladislavove izročitve.

Tako je okrog vprašanja skrbništva in nastopa samostojne vlade Ladislava Posmrtnega 1450/51 v glavnem prišlo do pozicioniranja političnih sil. Od velikih igralcev je le Ulrik Celjski skrbno skrival svoje načrte. Kot tajni svétnik Friderika III. je spadal v kraljevi tabor, na skrivaj pa se je povezal z nezadovoljnimi avstrijskimi stanovi. Ti so se pod vodstvom povzpethnega Ulrika Eytzingerja – z Bavarske izvirajočega nižjega plemiča, ki se je kot vodja deželnoknežjih financ Ladislavovega očeta Albrehta II. ustvaril veliko premoženje in vpliv ter se povzpel med deželske gospode v vojvodini Avstriji – uprli Frideriku in sprožili pravo revolucijo, poznano pod imenom Mailberška zveza.

V začetku jeseni 1451 je namreč Friderik III. začel s pripravami na pot v Rim, kjer naj bi od papeža prejel cesarsko krono in se poročil z Eleonoro Portugalsko. Za čas svoje odsotnosti je imenoval kolegij z nalogo opravljati vladne posle v deželi Avstriji.

Toda to je naredil brez posveta z deželnimi stanovi, kar je bilo v nasprotju z enim od zaključkov avstrijskega deželnega zbora iz novembra 1439, na katerem je bil Friderik imenova za regenta v Avstriji. Ulrik Eytzinger, ki je najmanj že od časa kronanja Ladislava za madžarskega kralja imel tesne stike z Ulrikom Celjskim, se je v imenu vplivne plemiške skupine ostro pritožil in spustil v javnost govorico, "da bo nekaj zanetil." 14. oktobra 1451 se je v komendi Ivanovcev v Mailbergu v Spodnji Avstriji severno od Donave zbrala skupina avstrijskih plemičev in sklenila zvezo, katere cilj je bil izpustitev Ladislava iz Friderikovega skrbništva in njegova premestitev na Dunaj. Za december so na Dunaju sklicali zasedanje avstrijskih deželnih stanov, ki ga Frideriku III., kljub prepovedi ni uspelo preprečiti. Zbor je vrhunec dosegel 14. decembra, ki ga je z veliko spretnosti insceniral Ulrik Eytzinger. Da bi dokazal tiranijo Friderika III., je pripeljal s seboj borno oblečeno Ladislavovo sestro Elizabeto, ki je jokajočo obtožila skrbnika za slabo ravnanje z njenim bratom in prosila stanove za pomoč. Prebral je tudi pismo Friderika II. Celjskega, v katerem je stanovom zagotovil pomoč pri osvoboditvi svojega sorodnika. Eytzinger je s spretnim nastopom dosegel svoj namen. Javno mnenje se je povsem obrnilo proti Frideriku III. in Mailberška zveza se je zelo okrepila. Štela je kar 254 članov; večinoma pripadnikov dveh stanovskih skupin, gospodov in vitezov, vendar tudi 22 prelatov in 13 mest. Deželni zbor je odrekel Frideriku III. skrbništvo nad Ladislavom in mu odpovedal pokorščino. Upravo v Avstriji je prevzel na zboru izvoljeni dvanajstčlanski gremij, kateremu je kot "vrhovni deželni glavar" na čelu stal Eytzinger.

Friderik III., ki ni hotel prestaviti svojega dolgo pripravljane potovanja v Rim, proti avstrijskim stanovom ni ukrepal. 21. decembra se je iz Gradca odpravil v Italijo, s seboj pa je peljal tudi Ladislava. S tem je hotel preprečiti, da bi se v njegovi odsotnosti nasprotniki polastili njegovega varovanca. Ni pa mogel preprečiti, da je Mailberški zvezi javno pristopil mož, ki je dotedaj deloval le iz ozadja: Ulrik Celjski. Skupaj z očetom sta 19. marca 1452 formalno sklenila zvezo z avstrijskimi stanovi. Še predtem je prejkone z Ulrikovim posredovanjem prišlo 5. marca na Dunaju do srečanja med delegacijo avstrijskih stanov pod Eytzingerjevim vodstvom in delegacijo madžarskih stanov, ki jo je vodil Ivan Hunyadi. Sporazum, ki ga je v Bratislavi 1450 sklenil s Friderikom III. je bil za tega brezkompromisnega vojaka in hkrati oportunega državnika, očitno le še mrtva črka na papirju. Na tem meddeželnem srečanju je prišlo do sklenitve zveze s ciljem osvoboditi Ladislava, k njej pa so pristopili tudi češki Rožmberki in upravitelj na Moravskem, olomuški škof, medtem ko z večino čeških stanov pod Jurijem Podjebradskim ni prišlo do dogovora. Vmes se je zgodilo še nekaj, kar je šlo na roko upornim stanovom: Ladislav je 22. februarja 1452 v Italiji praznoval dvanajsti rojstni dan in s tem dosegel polnoletnost po avstrijskem deželnem pravu, s čimer so stanovi dobilo še eno pravno podlago za njegovo odpustitev iz skrbništva.

Grbovna plošča na Slomškovem trgu 7 v Celju v bližini nekdanjih južnih mestnih vratih simbolizira pridobitev Celja in celjske dediščine s strani cesarja Friderika III. Avstrijski in celjski grb sta združena pod perutmi cesarskega dvoglavega orla, ki ga obdaja napis F(ridericus) I(mperator) 1466 z znamenito Friderikovo devizo AEIOU (foto Matija Golner)

Portret cesarja Friderika III., ki ga je konec 15. ali na začetku 16. stol. naslikal Hans Burgkmair starejši (foto Wikimedia)

20. junija 1452 se je cesar iz Italije vrnil v Dunajsko Novo mesto in začel zbirati vojsko. Trdno je bil odločen, da bo problem rešil z orožjem. Oboroževati so se začeli tudi avstrijski stanovi, kjer je nekako v istem času Ulrik Celjski prevzel vodilno vlogo. Postal je vodja, vorgeher, in njegovo ime je v listinah zveze stalo pred Eytzingerjevimi. Do prvih vojaških konfrontacij je prišlo severno od Donave. Toda, ko se je stanovski vojski priključil Henrik Rožmberški s svojimi močnimi četami, je napočil čas za odločilen obračun. Stanovska vojska se je premaknila pred Dunajsko Novo mesto, kjer se je zadrževal cesar s svojim varovancem in ga 28. avgusta skušala v naskoku zavzeti. Le po zaslugi Andreja Baumkircherja, v Vipavi rojenega štajerskega viteza in kondotijera ter njegovih tovarišev, ki so tako dolgo zadrževali napadalce, da so lahko zaprli mestna vrata, je bil napad odbit. V tej situaciji je Friderik III. popustil in pristal na pogajanja, v katerih je bil glavni pogajalec na stanovski strani Ulrik Celjski. Posredniki so 1. septembra dosegli sporazum, po katerem bo o dokončni ureditvi Ladislavovega skrbništva in o kraju njegovega bivanja odločal skupni deželni zbor, ki bo 11. novembra na Dunaju in na katerem bodo poleg cesarja sodelovali tudi predstavniki Avstrije, Češke, Moravske in Madžarske. Do takrat pa bo imel Ladislava v varstvu Ulrik Celjski.

Po skoraj dvanajstih letih je moral tako cesar predati Ladislava. 4. septembra 1452 so štirje cesarjevi zaupniki – med njimi tudi Enej Silvij Piccolomini, ki je zapustil poročilo o tem dogodku – predali pri kamnitem križu pred mestnimi vrati Ladislava Ulriku Celjskemu, ki je prišel z velikim spremstvom. Zgodilo se je drugič – po posegu avstrijskih stanov v znotrajhabsburški boj za skrbništvo nad Ladislavovim očetom Albrehtom V. 1411 –, da so stanovi v vprašanju skrbništva nad članom vladajoče habsburške dinastije odnesli zmago. Ulrik je Ladislava najprej odpeljal na svoj grad Perchtoldsdorf nedaleč od Dunaja, kjer so z ritualnim kopanjem simbolno sprali z njega vse "štajersko", nato pa ga je že 6. septembra, proti določbam sporazuma, pripeljal na Dunaj, kamor je mladi kralj triumfalno vkorakal in bil proglašen za vladarja (deželnega kneza). Kmalu zatem je začel kot avstrijski vojvoda samostojno izstavljati listine in vprašanje skrbništva ni bilo več relevantna tema, tako, da je odpadla tudi potreba po načrtovanem skupnem deželnem zboru. Naslednje leto, 28. oktobra 1453, je v Pragi sledilo še kronanje za češkega kralja in Ladislav, ki je bil za madžarskega kralja kronan že 1440 ter od 1445 tudi splošno priznan, je v celoti prevzel očetovo dediščino.

Kljub nastopu samostojne vlade je bil Ladislav v resnici povsem odvisen od vodilnih sil stanovske stranke; predvsem od Ulrika Celjskega, ki fanta ni izpustil izpred oči in je tudi krmaril njegovo politiko. V neki listini skupine najvišjih madžarskih posvetnih in cerkvenih magnatov iz 1453 je Ulrik naravnost označen kot "upravitelj Ladislavovih stvari" in dejansko se je za Ladislava spremenilo le to, da je namesto sorodnika po očetovi strani (Friderik III.), sedaj sorodnik po materini strani (Ulrik II.) postal njegov (neformalni) skrbnik. Po poročilu Celjske kronike so šle vse stvari, preden so bile predložene kralju, skozi Ulrikove roke. Dober poznavalec in opazovalec takratnih razmer Enej Silvij Piccolomini v nekem pismu, poslanem zgodaj spomladi 1453 z Dunaja, piše, da trije možje upravljajo s tremi deželami: Ivan Hunyadi z Madžarsko, Jurij Podjebradski s Češko in Ulrik Celjski z Avstrijo.

Z nove pozicije je hotel Ulrik najprej utrditi svoj položaj v Avstriji in iz kraljeve bližine odstraniti prav tako ambicioznega Eytzingerja. Madžarsko, kjer je imel enake apetite, je Ulrik zaenkrat pustil ob strani, saj si ni mogel istočasno privoščiti še konfrontacije z Ivanom Hunyadjem.

Temu je Ladislav podaljšal upraviteljstvo na Madžarskem in enako je storil z gubernatorstvom Jurija Podjebradskega na Češkem. Ivan Hunyadi je tako ostal najmočnejši mož na Madžarskem in začel je s pripravami na poroko sina Matije z Elizabeto, hčerko Ulrika Celjskega, ki je bila 1451 dogovorjena v Smederevu in določena za 6. december 1453. Toda Ivan je poroko v zadnjem trenutku odpovedal. Vzrok so bili dogodki na Dunaju.

Tam je poleti 1453 Ulriku Celjskemu uspelo odstraniti Eytzingerja iz Ladislavovega sveta, vendar je nasprotnika podcenil. Ob Ulrikovi odsotnosti je Eytzinger na deželnem zboru v Korneuburgu 18. septembra dosegel tajno vladarjevo privolitev, da bo odstranil Celjskega s svojega dvora. Po vrnitvi na Dunaj so Eytzingerjevi ljudje v noči na 5. oktober zasedli dvor (Hofburg) in popolnoma presenečen Ulrik je moral z majhnim spremstvom ter ob grožnjah množice hitro zapustiti Dunaj. Vrnil se je v Celje, k svojemu ostarelemu očetu Frideriku II., ki je naslednje leto umrl.

A medtem so se že začele v Ulrikovo korist obračati tudi razmere na Dunaju. Eytzingerjev vpliv v Avstriji je bil v upadu, še posebej med pripadniki najmočnejšega stanu deželskih gospodov, kjer je imel svoje zaledje Ulrik Celjski. Do preobrata je prišlo februarja 1455. Takrat se je po skoraj poldrugo leto dolgem bivanju v Pragi, Ladislav vrnil na Dunaj in se spraval z Ulrikom Celjskim. Ta je 20. februarja z velikim in sijajnim spremstvom triumfalno prišel na Dunaj, kjer ga je ob pozdravljanju iste množice, ki bi ga pred letom in pol najraje ubila, sprejel mladi kralj. Ulrik si je popolnoma povrnil Ladislavovo zaupanje in s tem tudi vpliv nanj, Eytzinger pa, ki je v Ulriku le našel mojstra, ki mu je bil kos, osebne konfrontacije s Celjskim ni čakal. Tiho in neopazno se je umaknil iz mesta in tudi iz visoke politike.

Znak reprezentance:

»Celjski oltar«, gotski kamnit baldahin z grbom grofov Celjskih, v cerkvi Matere Božje na Ptujski gori iz okrog 1400 (foto Peter Štih)

Umor v Beogradu in epilog

S pridobitvijo stare moči na dvoru je Ulrik ponovno oživel svoje aspiracije na Madžarskem. S tamkajšnjim palatinskim grofom Ladislavom Gorjanskim in erdeljskim vojvodo Nikolajem Iločkim je sklenil zvezo o medsebojni pomoči in složnem delovanju v vseh madžarskih zadevah. Sklenitev zveze je sodila med priprave na obračun z Ivanom Hunyadijem. Toda s posredovanjem madžarskih velikašev, ki so na državnem zboru poleti 1455 razpravljali o "splošni slogi med madžarskimi baroni", nujno potrebni za obrambo dežele pred Turki, ki so po zavzetju Carigrada 1453 in dokončni utrditvi v Evropi vedno bolj ogrožali Madžarsko in v Srbiji pravkar zavzeli nadvse pomembno Novo Brdo s tamkajšnjimi rudniki zlata in srebra, je avgusta 1455 prišlo še do ene pomiritve med Ulrikom Celjskim in Ivanom Hunyadijem, ki naj bi jo utrdila ponovno dogovorjena poroka med Elizabeto in Matijo. Zdi se, da je do nje tudi v resnici prišlo, čeprav o tem nimamo natančnejših informacij. Trinajstletna Ulrikova hči, ki je predtem prestopila v katoliško vero, je morala iti na dvor Hunyadijev v Erdelj, mladi Matija pa je bil poslan na dvor kralja Ladislava v Budim. Tako sta bila oba mladoporočenca na nek način talca v rokah dveh strank. Toda Elizabeta je kmalu nevarno zbolela in umrla. Z njeno smrtjo so bile proti koncu leta 1455 potrgane vse vezi med Hunyadiji in Ulrikom Celjskim, ki ni imel nobenega živega potomca več. Dinastične perspektive celjske hiše so bile slabše kot kdajkoli prej.

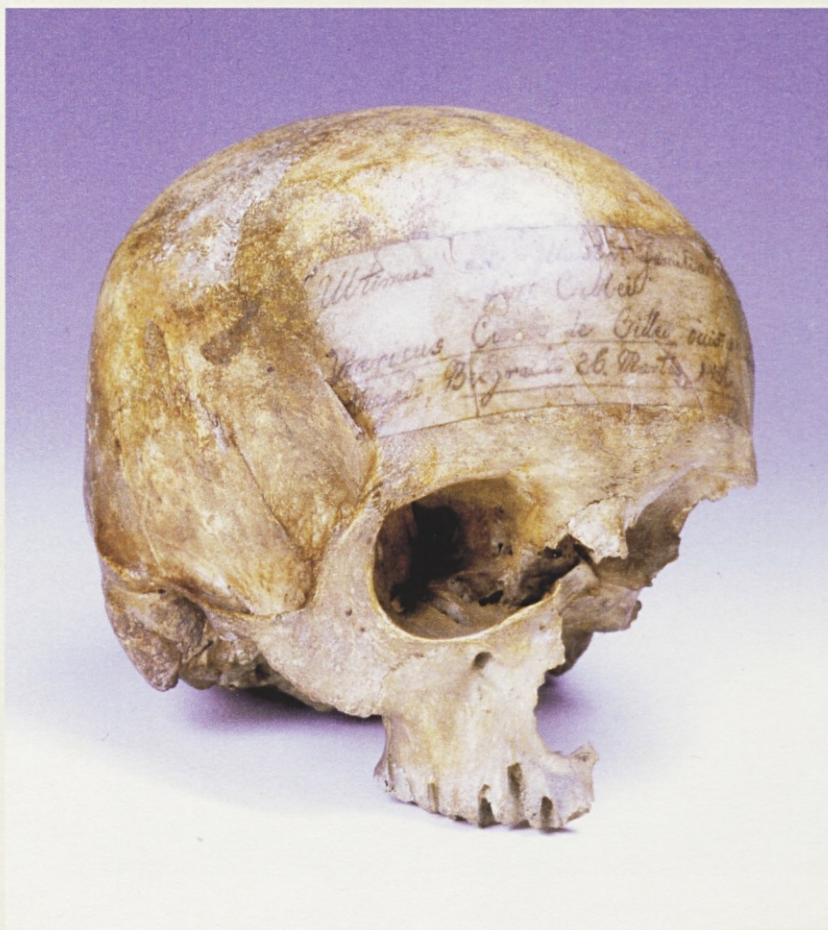
Spomladi 1456 je v Budim prišla novica, da je turški sultan Mehmed II. Osvajalec dvignil vojsko z namenom zasesti Beograd, ki je bil v madžarskih rokah. Zavzetje te izjemno pomembne trdnjave na sotočju Save in Donave bi Turkom odprlo pot v osrčje Madžarske in v njegovo obrambo je pohitela vojska pod poveljstvom Ivana Hunyadija, medtem ko sta se kralj Ladislav in Ulrik Celjski odpravila na Dunaj. Z ogromno vojsko, številnimi topovi in donavsko mornarico je začel sultan meseca julija oblegati Beograd. Toda krščanska vojska, ki je razbila turško ladjevje in odbila oblegovalce, je dosegla malo nadejano zmago – prvo po padcu Carigrada –, ki je vzradostila vso krščansko Evropo. Vendar Ivan Hunyadi ni dolgo užival slave svoje najodmevnejše zmage: že 11. avgusta 1456 je ta "branitelj krščanske vere", kot ga je imenoval papež Kalikst III., umrl zaradi kuge, ki so jo povzročila v vročem poletju razpadajoča trupla na bojnem polju.

Z nenadno Hunyadijevo smrtjo je za Ulrika Celjskega napočil odločilni trenutek, da si tudi na Madžarskem prigrabi vso moč in oblast. S sporazumom, ki ga je 3. septembra sklenil s češkim upraviteljem Jurijem Podjebradskim, si je zavaroval hrbet in se skupaj z Ladislavom postavil na čelo križarske vojske, ki se je proti Turkom zbirala na Madžarskem. Na državnem zboru v Futogu pri Novem Sadu ga je Ladislav v začetku novembra 1456 imenoval na izpraznjeno mesto vrhovnega poveljnika in državnega namestnika na Madžarskem. Ulrik, ki je bil poleg tega še ban v Slavoniji, Dalmaciji in na Hrvaškem, je bil na vrhuncu svoje moči: postal je nekronani kralj. Korvinska stranka je bila potisnjena v kot in Hunyadijev sin Ladislav, ki je računal, da bo zasedel očetovo mesto, je moral tako kot drugi velikaši priseči novemu poveljniku zvestobo ter se obvezati, da mu bo izročil vse trdnjave, ki pripadajo kroni – v prvi vrsti seveda Beograd, kjer je bil vojaški poveljnik Ladislavov stric po materini strani Mihael Silagy.

Ponižan se je Ladislav Hunyadi vrnil v Beograd, da bi se skupaj s stricem pripravil na kraljev prihod in predajo trdnjave. Ni dvoma, da je prav v tem kratkem času dozorel načrt za Ulrikov umor. Celjski grof je bil celo opozorjen, da mu grozi nevarnost in je na ogled poslal svojega svétnika Friderika Lamberga, ki pa ni opazil nič sumljivega. 8. novembra je Ulrik Celjski skupaj s kraljem prišel v Beograd, kjer ju je pričakal Ladislav Hunyadi. Čim sta z majhnim spremstvom stopila v kalemegdansko trdnjavo, so za njima zaprli vrata, medtem ko je morala vojska ostati v mestu. Naslednje jutro po maši, je dal Ladislav Hunyadi poklicati Ulrika na posvet, na katerem ga je skupaj s svojimi pristaši umoril, medtem ko se kralja niso dotaknili.

Z umorom Ulrika Celjskega je v moški liniji izumrla žovneško-celjska hiša, ki je zaradi svojega kometskega vzpona in tragičnega, a tipično srednjeveškega konca na vrhuncu moči, vzbujala pozornost že pri sodobnikih in tudi kasneje. Od celjske rodbine je Ulrika preživela samo še njegova sestrična Margareta, hči Hermana III. (drugega sina Hermana II.) in žena tešinsko-glogauskega vojvode Vladislava, ki je umrla 1480. Ulrikovo truplo so prepeljali v Celje in ga v pretresljivi pogrebni svečanosti, nabiti s simboliko dokončnega konca Celjskih (podrobno jo opisuje Celjska kronika, prav tako tudi Ulrikov umor v Beogradu), pokopali v tamkajšnji minoritski cerkvi. Ob prenovi samostana 1813 so odprli tudi grobnico Celjskih in iz nje pobrali kosti. Vendar so od skeletov ohranili samo lobanje, ki so danes na ogled v Pokrajinskem muzeju v Celju, kjer je Ulrikovo mogoče prepoznati po ranah, dobljenih 9. novembra 1456 v Beogradu.

Lobanja Ulrika II.
Celjskega brez levega dela
obraza, domnevno
odsekanega z mečem, ima
na čelu napis *Ultimus ex
illustri familia comitum de
Cillei, occisus per
Ladislauum Hunyadi
Belgradii 26. Martii 1456*
(Zadnji iz slavne družine
grofov Celjskih, ki ga je
ubil Ladislav Hunyadi 26.
marca 1456)
(foto Pokrajinski muzej
Celje)

Ulrikov umor ni pomenil samo propada celjske hiše, ampak je imel tudi širše posledice. Še istega leta, 24. decembra, je za posledicami ran, ki jih je dobil v spopadu z beograjskim glavarjem Mihaelom Sílagyjem, umrl srbski despot in Ulrikov tast Jurij Branković, zadnji pomembni srpski srednjeveški vladar. Srednjeveška srbska država ga je preživela le za tri leta, dokler ni 1459 za dolga stoletja postala sestavni del turškega imperija. Kralj Ladislav, ki ga je korvinska stranka povsem dobila v svojo pest, je v strahu za življenje prisegel Ladislavu Hunyadiju, katerega je imenoval za madžarskega vrhovnega poveljnika, da se ne bo maščeval za Ulrikovo smrt. Toda po povratku v Budim, je dal kralj ob podpori Ladislava Gorjanskega in Nikolaja Iločkega zapreti Ladislava in Matijo Hunyadija. Na procesu, ki je sledil, sta bila oba spoznana za kriva in čez tri dni, 16. marca 1457, je bil Ladislav Hunyadi kot vodja zarote javno obglavljen na trgu pred budimsko kraljevo palačo. Ulrikova smrt je bila s tem maščevana in kralj se je nato preko Dunaja odpravil v Prago, kjer se je nameraval poročiti s hčerko francoskega kralja Karla VII., princeso Magdaleno. A sredi priprav je zbolel in 28. novembra 1457 v starosti sedemnajst let umrl. Na Češkem in na Dunaju so se širile govorice, da je bil zastrupljen, čeprav je verjetneje, da je tudi on umrl za kugo, ki je tedaj razsajala na Češkem in Poljskem.

Z Ladislavovo smrtjo so v dobrem letu dni umrli skoraj vsi glavni akterji velike politične igre, ki je več kot poldrugo desetletje zaposlovala Avstrijo, Češko in Madžarsko. V zgodovini teh dežel so nastopile velike spremembe. Na Češkem in Madžarskem je nastopilo obdobje ti. narodnih vladarjev. Na Madžarskem je bil to Matija Hunyadi (Korvin, slovenski kralj Matjaž; 1458-1490), renesančni knez in s tem človek nove dobe, ki je podedoval očetov vojaški talent, prekobil pa ga je kot državnik in diplomat in pod njegovo vladavino je Madžarska doživela svoj zadnji razcvet pred usodno bitko pri Mohaču 1526. Istočasno z Matijo Korvinom se je uspel na Češkem na prestol zavihteti Jurij Podjebradski (1458-1471), ki je vladal "obema ljudstvom", katoličanom in utrakvistom in je v češkem zgodovinskem spominu dobil avreolo prvoborca za samostojno češko državo. Od smrti Ulrika Celjskega in Ladislava Posmrtnega pa je imel velike koristi tudi cesar Friderik III. Najprej si je pridobil celotno celjsko dediščino znotraj Cesarstva. Poleg tega je prisilil Goriške grofe, ki so se zaradi te dediščine zapletli z njim v vojno in jo izgubili, da so mu prepustili večino svojih posestev na Koroškem. Tako je bila 1460 dokončno zagotovljena teritorialna enotnost Štajerske in Kranjske, na Koroškem pa se je z izključitvijo Celjskih in Goriških iz boja za deželnoknežjo oblast uspel dokončno uveljaviti kot deželni knez. Ko je 1463 umrl še njegov brat Albreht VI., s katerim sta si po Ladislavovi smrti delila oblast v Avstriji, je zavladal še tej deželi in z izjemo Tirolske, ki jo je 1490 prevzel njegov sin Maksimiljan I., združil v eni roki vse habsburške dedne dežele in do konca svojega resnično dolgoletnega vladanja – umrl je šele 1493 – ustvaril podlago za novoveški dvig Habsburške monarhije med evropske sile.

Simbol Zmajevega reda na
oltarju sv. kralja
Sigismunda Burgundskega
(† 524) v cerkvi Matere
Božje na Ptujski gori
(foto Peter Štih)

Izbrana bibliografija

O Celjskih grofov obstaja zelo bogata bibliografija. Za potrebe tega prikaza zadošča, da so navedena zgolj nekatera novejša dela (v glavnem v slovenščini), ki nudijo podrobnejši vpogled v zgodovino te najpomembnejše srednjeveške plemiške rodbine na Slovenskem in v čas, v katerem je živela, ter hkrati s svojimi bibliografskimi podatki omogočajo seznanjanje z nadaljno literaturo in viri.

Viri za zgodovino svobodnih gospodov Žovneških do njihovega povzdiga v grofe Celjske leta 1341 so zbrani v Celjski knjigi listin 1 (Ljubljana, Celje 1996), ki jo je za objavo pripravil DUŠAN KOS. Listinsko gradivo za kasnejša obdobja je raztreseno po različnih diplomatarijih in v veliki meri tudi še neobjavljeno. Številne pripovedne vire, ki omenjajo Celjske, je na enem mestu zbral in obdelal JANEZ MLINAR, Podoba Celjskih grofov v narativnih virih (Ljubljana 2005). Ob strani je pustil le obsežno Kroniko grofov Celjskih (Maribor 1972), ki jo je že pred leti v slovenščino prevedel in opremil z razlagalnimi opombami LUDOVIK MODEST GOLIA. IGOR GRDINA in PETER ŠTIH pa sta v knjižici Spomini Helene Kottanner. Ženski glas iz srednjega veka (Ljubljana 1999) objavila slovenski prevod tega, za zgodovino Celjskih grofov nadvse zanimivega vira, ki ga je pripravil ANTON JANKO.

Od obširnejših prikazov zgodovine Celjskih grofov je še vedno dragocena prva knjiga Zgodovina Celja in okolice JANKA OROŽNA (Celje 1971). Veliko poglobljenega in raznovrstnega branja o Žovneških-Celjskih prinaša tudi obsežen zbornik mednarodnega simpozija Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja, ki ga je uredila ROLANDA FUGGER GERMADNIK (Celje 1999). O vzponu Celjskih med državne in deželne kneze je podrobno razpravljala PETER ŠTIH, Celjski grofje, vprašanje njihove deželnoknežje oblasti in dežele celjske, Grafenauerjev zbornik (Ljubljana 1996), 227-256. ISTI avtor je podrobno obdelal tudi bosansko politiko Celjskih v razpravi Celjski grofje kot dediči bosanske krone – Listina bosanskega kralja Tvrtka II. Kotromanića za celjskega grofa Hermana II. iz leta 1427, Vojetov zbornik (Ljubljana 2006), 79-103, medtem, ko je za delovanje Celjskih grofov na Ogrskem temeljna monografija NADE KLAJIĆ, Zadnji knezi Celjski v deželah sv. krone (Celje 1982). Omeniti velja tudi monografijo Pečati grofov Celjskih, ki jo je napisala KATJA ŽVANUT (Ljubljana 2001), ter prav posebno knjigo ZVONKE ZUPANIČ SLAVEC, Družinska povezanost grofov Celjskih (Ljubljana 2002), ki je s pomočjo zgodovinskih informacij in modernih medicinskih metod skušala identificirati ohranjene lobanje iz njihove grobnice v Minoritski cerkvi v Celju in jih pripisati posameznim članom celjske rodbine. Odmev, ki so ga pustili knezu ob Savinji v slovenski dramatiki in motive, ki so povezani z njimi, pa je obravnaval BRUNO HARTMAN, Celjski grofje v slovenski dramatiki (Ljubljana 1977).

Vsebina

Nenavadni spomini in grofje Celjski3
Luksemburžani, Habsburžani in Celjski5
Kraja krone7
Kronanje v Stolnem Belem gradu in madžarsko dvovladje9
Burna leta13
Umor v Beogradu in epilog19
Izbrana bibliografija23

72
LEPO MESTO®
ISSN C 500-8735
glasilo Turističnega društva Celje 72 / leto L / december 2010

edicija 1871

Kolofon

**Od kronanja v Stolnem Belem gradu do umora v Beogradu
Celjski grofje v ringu velike politike in pot Ulrika II. v pogubo**

Avtor / **dr. Peter Štih**

Glavni urednik / **Matija Golner**
Uredniški odbor / **Matija Golner, Brane Goropevšek, Aleš Stopar**
Oblikovanje / **Matija Golner**
Slikovni material / **Pokrajinski muzej Celje, Wikimedija, Peter Štih, Matija Golner**

Digitalna montaža / **Golnerbiro d.o.o.**
Tisk / **Magenta, studio digitalnega tiska**
Naklada / **200 izvodov**

Založilo / **Turistično društvo Celje, Cesta na grad 78, 3000 Celje**
T/ **03 492 6920, F/ 03 492 6921**
E/ **info@td-celje.si**
W/ **www.td-celje.si**

Izdaja edicije je bila sofinancirana s strani Mestne občine Celje.

Za pomoč pri izdaji edicije se zahvaljujemo Pokrajinskemu muzeju Celje in g. Bojanu Cvelfarju.

Ob iztekajočem letu in pričakovanju novega je čas,
ko drug drugemu zaželimo dobro leto.

Vsem Vam
želimo lepe praznične dni, osebno srečo, zdravje in
srečno v 2011.

Turistično društvo Celje

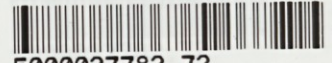

9789619044209

Celje - skladišče
D-Per

400/2010

5000027782.72

COBISS

OSREDNJA KNJ. CELJE

**turistično
društvo
celje** since 1871

turistično društvo celje
cesta na grad 78
3000 celje
tr: 06000-0003674950
dš: 74326333
t: 03 492 69 20
f: 03 492 69 21
www.td-celje.si
info@td-celje.si